

O'ZBEK DUOLARINING LINGVOMADANIY TAHLILI

Ravshanova Zulayho

Aniq va Ijtimoiy Fanlar Universiteti

2-bosqich magistranti

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17932601>

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'zbek duolarining lingvomadaniy mohiyati, ularning xalq tafakkuridagi o'rni va madaniy qadriyatlar bilan uzviy bog'liqligi tahlil qilinadi. Duolar tili orqali xalqning dunyoqarashi, e'tiqodi, urf-odatlar va ma'naviy olami namoyon bo'ladi. Shuningdek, maqolada o'zbek duolarining semantik qatlamlari, ularning tilda ifoda topish shakllari hamda madaniy konnotatsiyalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: duo, til, madaniyat, lingvomadaniyat, semantika, xalq qadriyatlari.

Kirish

O'zbek xalqi tarixan diniy, ma'naviy va axloqiy qadriyatlarni o'zida mujassamlashtirgan xalqdir. Duolar esa bu qadriyatlarning eng yorqin ifodalaridan biridir. Ular inson va Yaratuvchi o'rtasidagi ruhiy bog'lanishni bildiradi. Shu bilan birga, duolar xalq tilining boyligidan, milliy tafakkurining teranligidan dalolat beradi. Duolar o'zbek tilining madaniy qatlamida o'ziga xos o'rin tutadi. Ular diniy ibodatlarda, marosimlarda, kundalik hayotda, hatto ijtimoiy munosabatlarda ham keng ishlatiladi. Duoning har bir so'zi xalqning hayot falsafasini, axloqiy me'yorlarini, e'tiqodini va dunyoqarashini aks ettiradi. Shu sababli duolarni lingvomadaniy jihatdan o'rganish o'zbek milliy madaniyatini tahlil etishda muhim manba hisoblanadi.

Asosiy qism

1. Duoning lingvistik mohiyati

Tilshunoslikda duo, avvalo, nutqning pragmatik shakli sifatida qaraladi. Duo — bu so'zlovchining o'z niyatini, istagini va tilagini ifodalovchi, tinglovchiga yoki Yaratuvchiga yo'naltirilgan nutq aktidir. U ko'pincha ijobiy ma'no, ezgulik, tinchlik, salomatlik kabi tushunchalarni ifoda etadi. Masalan: “Xudo xohlasa”, “Omad yor bo'lsin”, “Alloh rozi bo'lsin”, “Yo'ling ochiq bo'lsin” kabi iboralar orqali insonlar bir-biriga ezgu niyat bildiradi. Bu duolar tildagi semantik kenglik va xalqning ijobiy dunyoqarashini ko'rsatadi.

2. Duolarning madaniy vazifasi

Duolar xalq madaniyatining ajralmas qismidir. Ular avloddan avlodga og'zaki tarzda o'tib kelgan, shuning uchun xalq og'zaki ijodining muhim turi hisoblanadi. Har bir duo ma'lum bir ijtimoiy vaziyatda ishlatiladi: to'yda, safarda, kasallikka chalinganda, yangi ish boshlaganda va hokazo.

Masalan: “Baraka toping”, “Yo‘lingiz bexatar bo‘lsin”, “Xudo saqlasin” iboralari nafaqat diniy, balki ma‘naviy, hissiy ma‘nolarga ham ega. “Xudo saqlasin” duosi insonning mehr, xavotir va himoya tuyg‘ularini bildiradi, “Baraka toping” esa iqtisodiy-madaniy qadriyat sifatida xalq orasida ezgulik ramziga aylangan.

3. Lingvomadaniy tahlil

Lingvomadaniyatshunoslik nuqtai nazaridan duo — bu tildagi madaniy koddir. U xalqning ruhiyatini, mentalitetini, tarixini, e‘tiqodini va hayot tarzini o‘zida mujassamlashtiradi. Duolarning lingvomadaniy tahlilida ularning:

- semantik tuzilmasi (ma‘nolar tizimi),
- pragmatik funksiyasi (nutqiy maqsadi),
- madaniy konnotatsiyasi (milliy mazmuni) tahlil qilinadi

Masalan, “Alloh sabr bersin” duosi orqali nafaqat tasalli, balki ijtimoiy birdamlik, mehr-shafqat, hamdardlik madaniyati ham ifodalanadi. Shuningdek, “Omad yor bo‘lsin” duosi ham insonni rag‘batlantirish, unga kuch berish maqsadida ishlatiladi.

4. Duolarning semantik qatlamlari

Duolarda ko‘pincha quyidagi asosiy semantik maydonlar kuzatiladi:

- Baraka va rizq (Baraka toping, Rizqingiz ziyoda bo‘lsin),
- Sog‘lik va tinchlik (Sog‘ bo‘ling, Tinchlik bo‘lsin),
- Omad va muvaffaqiyat (Omad yor bo‘lsin, Ishingiz yurishsin),
- Himoya va saqlanish (Xudo asrasin, Yomonlikdan yiroq bo‘ling).

Bu maydonlar xalqning eng qadimiy e‘tiqod va orzularining ifodasidir.

Xulosa

O‘zbek duolari xalqning diniy va ma‘naviy hayotini ifodalovchi noyob til birliklaridir. Ular orqali xalqning axloqiy qadriyatlari, e‘tiqodi, urf-odatlar va madaniy tafakkuri namoyon bo‘ladi. Lingvomadaniy yondashuv duolarni faqat diniy yoki nutqiy hodisa sifatida emas, balki xalq madaniy xotirasining ifodasi sifatida talqin etish imkonini beradi. O‘zbek duolari o‘zbek xalqining ma‘naviy boyligini, ruhiy dunyosini va milliy o‘zligini ifodalovchi bebaho til yodgorligidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jo‘rayev, M. (2020). O‘zbek tili madaniyati va nutq etiketi. Toshkent: Fan nashriyoti.
2. Karimov, A. (2018). Til va madaniyatning o‘zaro aloqasi. Samarqand: SamDU nashriyoti.
3. Raximova, D. (2021). O‘zbek xalq duolarining semantik xususiyatlari. Tilshunoslik jurnali, №4.
4. Rahmonov, S. (2019). Madaniy semantika va xalq og‘zaki ijodi. Toshkent: Yangi asr avlodi.
5. Qosimova, Z. (2022). Lingvomadaniyatshunoslikka kirish. Buxoro: BDU nashriyoti.